

فصلنامه علمی - تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی

شماره نهم، تابستان ۱۴۰۱، ص ۳۰۸-۳۲۳

بررسی عملکرد انجمن تبلیغات اسلامی، پیش از انقلاب اسلامی ایران

علی خواجهویی بازمانده^۱

علی محمدی تهرودی^۲

رضا آبار^۳

سیدابراهیم آسایش زارچی^۴

چکیده

از جمله تشکل های اسلامی قبل از انقلاب که در سطح وسیعی از کشور فعالیت داشت، "انجمن تبلیغات اسلامی" بود. انجمن تبلیغات اسلامی، یک انجمن مذهبی اسلام گرای شیعه بود که در فروردین ماه سال ۱۳۲۱، توسط "عطاء الله شهاب پور کرمانشاهی" تاسیس شد. عبارت "تبلیغات اسلامی" به دلیل حساسیتی که در آن سال ها از طرف برخی از مذهبی ها درباره لزوم شکل دهی معقول و منطقی به مسئله تبلیغ دین اسلام وجود داشت، انتخاب شده بود. این انجمن در مدت فعالیت خود، از پایگاه های بسیار تاثیر گذار و مهم تبلیغات اسلام سیاسی محسوب می شد. هدف: این پژوهش بررسی عملکرد انجمن تبلیغات اسلامی، پیش از انقلاب اسلامی ایران می باشد. روش: پردازش اطلاعات

۱. کارشناسی ارشد، رشته تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، مدرّس گروه معارف دانشگاه آزاد، واحد بردسیر، استان کرمان، ایران، فرهنگی و دبیر درس تاریخ، نویسنده مسؤول، Ali_khajouei@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد، رشته تاریخ ایران اسلامی، دانشگاه شهید دکتر باهنر کرمان، استان کرمان، ایران، فرهنگی و دبیر تاریخ، alimohammaditahrudi@gmail.com

۳. کارشناسی ارشد، رشته علوم قرآن مجید، دانشکده علوم قرآنی زابل، استان سیستان و بلوچستان، ایران، فرهنگی و معلم، Reza.abar@1366gmil.com

۴. سطح دو (کارشناسی)، رشته علوم حوزوی فقه و اصول، حوزه علمیه قم، استان قم، ایران، پژوهشگر و فعال فرهنگی، ilia.merat@gmail.com

در این تحقیق، تحلیلی - توصیفی و جمع آوری اطلاعات به صورت اسنادی - کتابخانه ای می باشد. در این پژوهش، عملکرد انجمن تبلیغات اسلامی پیش از انقلاب اسلامی ایران، اهداف تشکیل، فعالیت ها و عملکردها، افراد شاخص و نظریه پردازان مورد بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: عملکرد، انجمن تبلیغات اسلامی، انقلاب اسلامی.

مقدمه

از جمله تشکل های اسلامی قبل از انقلاب که در سطح وسیعی از کشور فعالیت داشت، "انجمن تبلیغات اسلامی" بود. انجمن تبلیغات اسلامی، یک انجمن مذهبی اسلام گرای شیعه بود که در فروردین ماه سال ۱۳۲۱، توسط "عطاء الله شهاب پور کرمانشاهی" تاسیس شد. عطاء الله شهاب پور، فارغ التحصیل مقطع دکترای حقوق دانشگاه تهران و به وکالت در دادگستری مشغول بود. او به زبان فرانسه مسلط بود و به زبان آلمانی آشنایی مختصر داشت. او از نظر تشکیلاتی، بسیار جدی و در ایجاد تشکیلات منظم، قاعده مند و توانا بود. عبارت "تبلیغات اسلامی" به دلیل حساسیتی که در آن سال ها از طرف برخی از مذہبی ها درباره لزوم شکل دهی معقول و منطقی به مسئله تبلیغ دین اسلام وجود داشت، انتخاب شده بود. این انجمن در مدت فعالیت خود، از پایگاه های بسیار تاثیر گذار و مهم تبلیغات اسلام سیاسی محسوب می شد. پیشینه انجمن تبلیغات اسلامی، به فعالیت های فکری انجمن در "مکتب وحدت نوین جهانی در کرمانشاه" بر می گردد که در سال ۱۳۱۲ تاسیس شد.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، سازمان تبلیغات اسلامی که از زیر مجموعه های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است، با تاثیری که از انجمن تبلیغات اسلامی گرفت، ایجاد شد. انجمن تبلیغات اسلامی در مرامنامه خود، انگیزه تشکیل این انجمن را فقط پیروی از راه حقیقت و اسلام و انجام دستورات دینی اعلام کرد.

در مرامنامه انجمن تبلیغات اسلامی؛ حدود، کار و وظایف این انجمن، به دو قسمت تقسیم شده بود: ۱. استمرار و تاسیس کلاس های دینی اعم از شبانه و روزانه، با هدف تعلیمات اسلامی و آشنا کردن مردم با احکام و دستورات الهی تشکیل شده و خواهد شد. ۲. تشکیل مجالس موعظه و خطابه و تهیه وسایل دیگری مانند؛ چاپ کتاب و نشریات دینی که برای پیشرفت دین، ابلاغ دستورات و احکام آسمانی، تشویق و ترغیب مردم به دینداری، ایجاد رافت و مهربانی، همکاری و اتحاد مسلمین، تقویت صفات نیک و اخلاق حسنه، مخصوصاً دستگیری از درماندگان و پیشوایان،

با چهارچوب صحیح لازم است. در پژوهش حاضر به بررسی عملکرد انجمن تبلیغات اسلامی، پیش از انقلاب اسلامی ایران پرداخته شده است.

۱- اهداف تشکیل انجمن تبلیغات اسلامی

در سال های پس از مشروطه، چهره های مذهبی به تدریج برای سامان دادن و مقابله با بی مذهبی و بی دینی، تشکل هایی را پدید آوردند که تلاش های عطاء الله شهاب پور را باید از مهم ترین تلاش های مذهبی معتدل، برای نشر و ترویج افکار دینی در این دوره دانست. (جعفریان، ۱۳۸۳، ۵۶) انجمن تبلیغات اسلامی علاوه بر تهران، در شهرستان های متعددی نیز دارای شعبه بود. آن طور که گفته شده، تعداد اعضای این انجمن در شهرستان ها، تا پانزده هزار نفر رسیده بود. شعبه این انجمن به ویژه در شهر مشهد، طرفداران زیادی داشت و در تاسیس "کانون نشر حقایق اسلامی" توسط "محمد تقی شریعتی" در این شهر، بسیار موثر بود. انجمن تبلیغات اسلامی، مجله ای با نام "نور دانش" به زبان فارسی منتشر کرد که ارگان انجمن به شمار می رفت. علاوه بر این مجله، نشریاتی نیز با زبان های انگلیسی، فرانسوی و عربی منتشر می کرد. (کوهستانی نژاد، ۱۳۸۵، ۱، ۴) انجمن تبلیغات اسلامی، اهداف خود را اینگونه تشریح کرده بود:

۱. تبلیغ دین اسلام و مذهب شیعی دوازده امامی و گسترش توحید.

۲. جدا کردن و پالایش دین از خرافات و آگاه کردن جوانان و تحصیل کرده های امروزی به حقایق دین.

۳. فهماندن فواید دین برای سعادت جامعه و اهمیت دین داری برای زندگی فردی و اجتماعی.

۴. گسترش اخلاق اسلامی در ایران و سایر کشورهای جهان.

۵. نشان دادن حقایق اسلام به زبان امروزی، طبق آخرین کشفیات علمی دنیا. (جعفریان، ۱۳۸۳، ۵۶)

۲- فعالیت ها و عملکرد انجمن تبلیغات اسلامی

۲-۱- تاسیس شعبه های انجمن تبلیغات اسلامی در شهرستان های مختلف

مرکز اصلی انجمن تبلیغات اسلامی در تهران بود. فعالیت انجمن تبلیغات اسلامی ابتدا در تهران آغاز شد، (منصور، ۱۳۸۴، ۶۳) اما با سرعت زیادی به سراسر کشور کشیده شد و در اکثر شهرستان ها نیز شعبه هایی ایجاد کرد که می توان به شعبه های مشهد، اصفهان، کرمانشاه، شیراز، همدان، دزفول و فومن اشاره کرد. هر یک از شعبه های ایجاد شده در شهرهای مختلف، مدیر و هیئت رئیسه ای چهار یا پنج نفره، آن را اداره می کردند. (همان) شعبه های انجمن تبلیغات اسلامی در شهرستان های مختلف، متشکل از مردم و روحانیون متدینی بود که به تبلیغ دین و مباحث اسلامی می پرداختند. این شعبه ها، بسیاری از جلسات مذهبی را رهبری می کردند و از شخصیت های مختلفی برای ایراد سخنرانی، دعوت به عمل می آوردند. تعداد اعضای انجمن تبلیغات اسلامی که در شهرهای مختلف فعالیت می کردند، تا پانزده هزار نفر نیز می رسید. و بین اعضای این شعبه ها پیوند برادری برقرار بود. نام و آدرس تمامی اعضای این شعبه ها در سراسر کشور، در اختیار همه افراد قرار می گرفت، تا در زمانی که لازم باشد، با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. (همان)

۲-۲- انتشار نشریه و کتاب های مختلف

ارگان اصلی انجمن تبلیغات اسلامی "مجله نور دانش" بود. که هر پانزده روز یکبار، به صورت عمومی منتشر می شد و نشریه ای با نام "مجد"، برای فرزندان منتشر می کرد. دو سال پس از تاسیس انجمن تبلیغات اسلامی، یازده جلد کتاب در شصت هزار نسخه چاپ شد که همه آنها به فروش رفت و در همان دوره، نشریات انجمن تبلیغات اسلامی، در مناطق دور، با چند برابر قیمت اصلی به فروش می رسید و پیرو این حرکت بود که مجتهدان و روشنفکران مسلمان، با نامه های خود، از انجمن تبلیغات اسلامی حمایت کردند. سالنامه ای نیز با عنوان "نور دانش"، از سال ۱۳۲۴ با حجم قابل ملاحظه ای منتشر می شد. این سالنامه در سال های متعددی به چاپ رسید و علاقه مندان زیادی داشت.

(جعفریان، ۱۳۸۳، ۵۶)

انجمن تبلیغات اسلامی در سال ۱۳۲۵ اعلام کرد که نشریات یازده گانه این انجمن، با عناوینی از جمله؛ آیین گشایش، راه نو در عالم حقیقت، راه راست غزالی با شما سخن می گوید، مساحت عالم، اسلام و علم امروز فرهنگ اخلاق اسلامی، رموز نیک بختی، آیات ذوالقرنین، و... در شهر شیراز به تعداد صد و پنجاه و هشت هزار نسخه چاپ شده است که این نشریات، از جهت مذهبی جذابیت زیادی داشت. نشریه دیگری که متعلق به انجمن تبلیغات اسلامی بود، "روحانیت و اسلام" نام داشت که تالیف "آیت الله محمد باقر کوه کمره ای" بود. (حسینیان، ۱۳۸۱، ۴۶۰).

۲-۳- تشکیل کلاس های درسی

انجمن تبلیغات اسلامی علاوه بر انتشار کتاب، کلاس هایی برای تدریس زبان عربی، فقه، اصول، فلسفه، تاریخ و موارد دیگر، تشکیل داد و شعبه ای نیز با نام "دارالعلوم دینی و عربی" تشکیل داد. (همان، ۴۶۳)

۲-۴- مبارزه با بهائیان

یکی از وظایف انجمن تبلیغات اسلامی، مبارزه با مبلغان بهائی بود که گاهی موجب درگیری نیز می شد. انجمن تبلیغات اسلامی در مواردی هم موفق می شد، افراد بهائی را مسلمان کند، البته انجمن تبلیغات اسلامی، اگر به ارزش های دینی بی احترامی می شد، عکس العمل نشان می داد. (همان)

۲-۵- ایجاد وحدت بین شیعه و سنی

انجمن تبلیغات اسلامی علاوه بر این که خودش را مروج مذهب جعفری می دانست، نگرش اسلامی جهانی و وحدت گرایانه نیز داشت و در راه وحدت شیعه و سنی تلاش می کرد که به همین علت مورد انتقاد و هجمه برخی از نویسندگان قرار گرفت. (شهیدی، ۱۳۲۷، ۷)

۲-۶- وحدت جهانی

عطاء الله شهاب پور، نوعاً جلساتی را با حضور اندیشمندان سراسر جهان، با موضوع مسائل فکری و انسانی برگزار می کرد که از لحاظ اهمیت بین المللی، افراد دولتی نیز در آن شرکت می کردند. علت گرایش عطاء الله شهاب پور به

اندیشه های فرادینی و جهانی، ریشه در علاقه او به "حشمت الله دولتشاهی" داشت. "سالنامه نور دانش" نیز از سال های ۱۳۳۴ به بعد، به عنوان مبلغ "مجله وحدت نوین" جهانی و سالنامه آن شد. (همان، ۱۵)

۲-۷- فعالیت های سیاسی انجمن تبلیغات اسلامی

از مجموع عملکرد انجمن تبلیغات اسلامی اینگونه به ذهن تقریب می شود که هدف و روش اصلی انجمن تبلیغات اسلامی، یک هدف فرهنگی و غیر سیاسی است، اما دوران مشوش نهضت ملی شدن صنعت نفت، نمی تواند انجمن تبلیغات اسلامی را از سیاست دور نگه دارد. بنابراین انجمن تبلیغات اسلامی در عصر نهضت ملی شدن صنعت نفت، موضع سیاسی داشت و از نهضت ملی شدن صنعت نفت و دکتر محمد مصدق حمایت کرد و اجلاس مشترکی با هدف حمایت از دولت دکتر محمد مصدق، تشکیل داد، اما بعد از اختلاف در رهبری نهضت توسط دکتر محمد مصدق آیت الله کاشانی، از آیت الله کاشانی حمایت کرد. (مظفری، ۱۳۸۷، ۶۴)

۳- برخی از فعالان انجمن تبلیغات اسلامی

۳-۱- حشمت الله دولتشاهی

الف) زندگی نامه

حشمت الله دولتشاهی، ملقب به حشمت السلطان "متولد ۱۲۸۳ و متوفای ۱۳۵۹ در کرمانشاه"، در خانواده ای از خاندان دولتشاهی قاجار به دنیا آمد. او نویسنده، فیلسوف، متأله و پژوهشگر دینی اهل ایران بود. دولتشاهی از نخستین نواندیشان دینی در ایران بود و نظریه پرداز "مکتب وحدت نوین جهانی" به شمار می آمد. دولتشاهی

در آثارش، نگرشی نوین به دین، علم و متافیزیک عرضه کرد و کوشید تا میان دین و علم مدرن، پیوند نوینی

برقرار کند. (غلامی، ۱۳۹۳، ۴۱)

ب) فعالیت ها

حشمت الله دولتشاهی نظریه پرداز اصلی و نویسنده مهم ترین کتاب های "مکتب وحدت نوین جهانی" بود و به همین دلیل، از او با نام "رهنمون" یاد می شد. او در تأسیس "انجمن تبلیغات اسلامی نور" مشارکت داشت که بعدها به "وحدت نوین اسلامی" و سپس به "مکتب وحدت نوین جهانی" تغییر نام داد. (سلطانی، ۱۳۸۱، ۸۹)

ج) نظریات

حشمت الله دولتشاهی تلاش می کرد تا با بیانی ساده و استفاده از مثال و آوردن استدلالات ساده، به ارائه برداشتی عرفانی از دین پردازد که با علوم مدرن سازگار باشد. این ایراد بر او وارد شده که آثار وی به دلیل تکیه بسیار بر تمثیل، از استدلال عقلانی و فلسفی دور شده است. دولتشاهی نگرشی وحدت وجودی داشت. به باور او؛ موجودات همگی تجلیات نور خداوند هستند و این جهان انعکاسی از نور خداست. در این نگرش؛ هیچ چیز و هیچ کس به تنهایی خدا نیست، بلکه منظور از خدا همه چیز و همه کس است. او تحت تأثیر "شیخ شهاب الدین سهروردی" معتقد بود که؛ روح فی نفسه کامل بوده و نیازی به تکامل ندارد و در واقع، این جسم است که می باید تکامل بیابد، اما جسم وسیله و ابزاری برای روح است. روح همچون یک شعور و در واقع، قدرت و انرژی خدا است. دولتشاهی از قالب مثالی یاد می کند که واسطه میان روح و بدن است. روح انسان همچون عاملی الهی بدن را همچون یک ماشین به حرکت می اندازد، اما بدون قالب مثالی، میان این دو امر رابطه ای وجود ندارد. او سعی می کند از ایده های علمی

برای توضیح چنین ساحتی استفاده کند و حتی قائل به کسب توانایی هایی برای ورود به شناخت چنین ساحتی بوده است، اما همزمان معتقد بوده که؛ سالک نباید به کسب چنین قدرتی اصالت داده و از هدف خود یعنی؛ کسب کمال دور شود. (مروتی، ۱۳۹۲، ۵۷)

دولت‌شاهی به جبر باور داشت، اما معتقد بود که تقدیر از طریق تدبیرهای ظاهرا مختارانه محقق می شود. انسان به دلیل بی خبری از تقدیر، به دنبال تدبیر می رود و این بی جبری لازمه کوشش بشر برای زندگی است. او معتقد بود که؛ باور به تقدیر الهی و هماهنگ شدن با آن امری است که با عشق به خداوند اتفاق می افتد و سبب شادمانی در انسان می گردد و البته خود عشق نیز ناشی از اختیار انسان نیست. عشق نیروی محرکه عالم و آدم است و جبری عاشقانه در نظریات روابط انسان ها با هم و با جهان وجود دارد. به باور دولت‌شاهی؛ آگاهی از عملکرد هستی همچون یک کل هماهنگ و منسجم، سبب رضایت از جهان شده و انجام وظیفه، همچون سلولی از این نظم کلان سبب رستگاری می شود. به باور دولت‌شاهی؛ خوب و بد مسائلی قراردادی هستند و واقعیت ندارند. بهشت و جهنم فقط تمثیل هستند و بزرگ ترین عذاب در همین دنیا و به صورت عذاب وجدان گناه کاران صورت می گیرد. شیطان امری درونی و در حقیقت، نفس اماره است و می توان آن را به راه آورده و مهار کرد. (همان، ۷۴)

(د) آثار و تالیفات

۱- مقالات

خوشبختی چیست و خوشبخت کیست، مقاله اسلام و صلح جهانی، مقاله هر چه واقع شود مصلحت است، مقاله عبرت از تحولات نروزی.

۲- کتاب ها

وحدت در عالم لا یتناهی در کره زمین در موجودات، چاره اساسی مشکلات جهان و راه خوشبختی بشر، کتاب دو جلدی مکانیسم و دینامیسم آفرینش، گل های راهنمایی، زنجیر سرنوشت، حکمت نوین.

۲-۳- محمد تقی شریعتی

الف) زندگینامه

محمد تقی شریعتی "متولد در ۱۲۸۶ سبزوار و متوفای ۱۳۶۶ در مشهد"، فعال سیاسی/مذهبی و پدر علی شریعتی بود. محمد تقی شریعتی در سال ۱۳۰۷ به مشهد رفت تا تحصیلات حوزوی اش را در حوزه علمیه مشهد ادامه دهد. پس از گذراندن دروس مقدمات و در حالی که دوره سطح را آغاز نموده بود، حوزه علمیه را به قصد تدریس در مدارس ملی ترک کرد. او از افرادی بود که با رویکرد نوگرایانه و روشن فکرانه به دین، فعالیت خود را آغاز نمود و تاثیرات زیادی در این زمینه بر جای گذاشت. از مهم ترین اقدامات او، تاسیس کانون نشر حقایق اسلامی بود که با هدف گسترش روح متعالی و مترقی اسلام و مقابله با فعالیت های حزب توده و کسرویست ها، بنیان گذارده شد. (

رهنما، ۱۳۸۵، ۲۰)

ب) فعالیت های مربوط به کانون نشر حقایق اسلامی

کانون نشر حقایق اسلامی مشهد، با محوریت "محمد تقی شریعتی" شکل گرفت و با همراهی وی و هوادارانش به فعالیت پرداخت. نخستین جرعه های نوگرایی دینی در مشهد، بازگشایی دفتر انجمن تبلیغات اسلامی در این شهر بود. جلسات افراد وابسته به این انجمن، توانست راه را برای فعالیت های بعدی این چینی از جمله؛ کانون نشر حقایق اسلامی را باز کند. این تشکل در واقع استحکام پایه رویکرد نوگرایانه به دین در شهر مشهد بوده و وجود آن، منشأ تحول در این زمینه شد، اگرچه فعالیت های این کانون، از سوی برخی افراد سنتی مورد انتقاد قرار می گرفت. از اساسی ترین اهداف این کانون؛ مبارزه با توده ای ها عنوان شده است. کانون نشر حقایق اسلامی، از یک سو علیه مارکسیسم و از سوی دیگر به مبارزه با بنیادگرایی می پرداخت.

محمد تقی شریعتی با فعالیت در این کانون توانست جوی از روشنفکری دینی، به خصوص در طبقه جوان تحصیل کرده ایجاد کند. این کانون، از موسساتی بود که تلاش می کرد اسلام را به یک دین عمل گرا و راهبردی تبدیل کرده و از انزوای رضاخانی که دچار آن شده بود، برهاند. این کانون همچنین با حسینیه ارشاد، در زمانی که آیت الله مرتضی مطهری مدیریت آن را بر عهده داشت، رابطه داشت. این تشکل، بعد از حوادث سال ۱۳۴۲ تعطیل شده و دیگر اجازه فعالیت به آن داده نشد. (منصوری، ۱۳۸۴، ۶۳)

ج) فعالیت های سیاسی

در خلال نهضت ملی شدن صنعت نفت، کانون نشر حقایق اسلامی به طرفداری از "دکتر محمد مصدق و آیت الله کاشانی برآمد و نشست ها، راهپیمائی ها، و اعتراض های سیاسی فراوانی را به سود جنبش ملی کردن نفت ترتیب داد. به عنوان مثال؛ پس از روی کار آمدن دکتر محمد مصدق، محمد تقی شریعتی رهبری جمعیتی را بر عهده گرفت

که تابلو "شرکت نفت ایران و انگلیس" را از سر در دفتر آن در خیابان طبرسی پایین کشیدند و تابلو "شرکت ملی نفت ایران" را به جای آن نصب کردند. در انتخابات مجلس هفدهم در مشهد، محمد تقی شریعتی در صدر فهرست انجمن های اسلامی شهر که ذیل عنوان جمعیت "مؤتلفه اسلامی" گرد هم آمده بودند، قرار داشت. رقبای دیگر جمعیت مؤتلفه اسلامی، گروه های مصدقی و زمین داران ثروتمند بودند. محمد تقی شریعتی از سویی پیشنهاد کاشانی برای تشکیل ائتلاف با زمین داران بزرگ را رد کرده بود و از سوی دیگر پیشنهاد گروه های مصدقی را برای ارائه فهرست مشترک نپذیرفته بود. در روز انتخابات روند رأی گیری در مشهد که هیچ بی نظمی خاصی در آن گزارش نشده بود، متوقف شد و از مشهد نماینده ای برای کسب کرسی مجلس انتخاب نشد. به گفته یکی از اعضای نظارت بر انتخابات آزاد که بر روند رأی گیری در مشهد نظارت داشت، به نظر می رسید که دو نامزد جمعیت مؤتلفه اسلامی و دو نامزد زمین داران ثروتمند، دارای بیشترین بخت برای کسب چهار کرسی مشهد در مجلس بوده اند، اما دولت دکتر محمد مصدق، با نگرانی از احتمال پیروزی طرفداران کاشانی در مشهد، شیراز، و اصفهان که اکثریت مجلس را برای آنان به ارمغان می آورد، در روند انتخابات مداخله کرد. در اسفندماه سال ۱۳۳۱ که درخواست دکتر محمد مصدق برای تمدید اختیارات اجرایی فراعادی اش از جانب کاشانی، رئیس وقت مجلس، رد شد، کانون نشر حقایق اسلامی، برخلاف بینش اسلامی و پشتیبانی پیشین خود از کاشانی، به پشتیبانی از دکتر محمد مصدق پرداخت. بنابراین محمد تقی شریعتی نشان داد که هواداری او از اشخاص به خاطر پوشش یا حرف آنها نیست، بلکه برای اصول و مواضعی است که آن افراد اتخاذ می کنند. (رهنما، ۱۳۸۵، ۳۱-۳۰-۲۹) کانون نشر حقایق اسلامی، پس از کودتای بیست و هشتم مردادماه سال ۱۳۳۲، بر ضد دولت ملی گرای دکتر محمد مصدق و تا پیش از تابستان ۱۳۳۶ که کانون برای نخستین بار تعطیل شد، به مرکز فعالیت های طرفداران دکتر محمد مصدق در مشهد مبدل شده بود. پس از آنکه در سال ۱۳۳۲

نهضت مقاومت ملی که دنباله رو سیاست های دکتر محمد مصدق بود، آغاز به کار کرد، اعضای کانون به عضویت آن در آمدند. (همان، ۲۰۹) در تابستان ۱۳۳۶ و در پی انتشار جزوه ای با عنوان "نفت" که به بررسی توافق های ایران با دولت های غربی بر سر نفت می پرداخت، محمد تقی شریعتی و برخی دیگر از اعضای کانون، دستگیر و زندانی شدند و فعالیت کانون نیز متوقف گردید. در سال ۱۳۴۱، اجازه فعالیت دوباره به کانون داده شد، اما به شرط آنکه کانون تنها به عنوان سازمانی فرهنگی/مذهبی که دخالتی در امور سیاسی نداشته باشد، به فعالیت بپردازد. این مرحله از دوران فعالیت کانون نیز با بسته شدن نهایی آن در سال ۱۳۴۴ به اتمام رسید. (همان، ۳۲)

د) نظریات

محمد تقی شریعتی بر این باور بود که آینده کشور به سرنوشت جوانان تحصیل کرده گره خورده است و باید به نحوی اسلام را به آنان آموزش داد که با ملزومات دوران مدرن، هم خوانی و سازگاری داشته باشد. بنابراین محمد تقی شریعتی، دو سنت دیرپای خانواده را کنار گذاشت؛ اول آنکه پس از اتمام دوران تحصیل به "مزینان" که منزلگاه سنتی خانواده اش محسوب می شد بازنگشت. دوم آنکه با وجود برخورداری از تحصیلات حوزوی، برخلاف اجدادش، به جای بر تن کردن عبا و بر سر گذاشتن عمامه، کت و شلوار فرنگی پوشید و کلاه شاپو بر سر گذاشت. شریعتی تصمیم گرفته بود که خود به آموزش جوانان بپردازد، جوانانی که در پندار او، عامل تغییر یا روشنفکران اسلامی آینده بودند. برای رسیدن به این اهداف، محمد تقی شریعتی مجبور بود که ادبیات فرا گیرد، شبیه آنان سخن بگوید و همانند آنان لباس بپوشد تا بلکه جوانان را مجذوب خود کند. به تعبیر "مغنیه" یکی از روشنفکران و روحانیان

شیعه لبنان؛ محمد تقی شریعتی کلاه شاپو بر سر می گذاشت تا از به ریشخند گرفته شدن روحانیون عمامه به سر و ریش دار، توسط نسل جوان جلوگیری کند. (همان، ۲۰۸)

و) آثار و تالیفات

آغاز وحی، اصول عقاید و اخلاق شریعتی، امامت در نهج البلاغه، تفسیر نوین تعلیمات دینی، چرا حسین قیام کرد؟، خلافت و ولایت از نظر قرآن و سنت، ز نیرو بود مرد را راستی، کارنامه کانون نشر حقایق اسلامی مشهد، مبانی اقتصادی در اسلام، مهدی موعود امم، علی شاهد رسالت، نیایش، وحی و نبوت در پرتو قرآن. (شریعتی، ۱۳۸۹، ۳۵).

نتیجه گیری

از جمله تشکل های اسلامی قبل از انقلاب که در سطح وسیعی از کشور فعالیت داشت، "انجمن تبلیغات اسلامی" بود. انجمن تبلیغات اسلامی، یک انجمن مذهبی اسلام گرای شیعه بود که در فروردین ماه سال ۱۳۲۱، توسط "عطاء الله شهاب یور کرمانشاهی" تاسیس شد. در مرامنامه انجمن تبلیغات اسلامی؛ حدود، کار و وظایف این انجمن، به دو قسمت تقسیم شده است: ۱. استمرار و تاسیس کلاس های دینی اعم از شبانه و روزانه، با هدف تعلیمات اسلامی و آشنا کردن مردم با احکام و دستورات الهی تشکیل شده و خواهد شد. ۲. تشکیل مجالس موعظه و خطابه و تهیه وسایل دیگری مانند؛ چاپ کتاب و نشریات دینی که برای پیشرفت دین، ابلاغ دستورات و احکام آسمانی، تشویق و ترغیب مردم به دینداری، ایجاد رافت و مهربانی، همکاری و اتحاد مسلمین، تقویت صفات نیک و اخلاق حسنه، مخصوصاً دستگیری از درماندگان و پیشوایان، با چهارچوب صحیح لازم است. عمده فعالیت های این انجمن عبارتند از: ۱- تاسیس شعبه های انجمن تبلیغات اسلامی در شهرستان های مختلف، ۲- انتشار نشریه و کتاب های مختلف،

۳- مبارزه با بهائیان، ۵- ایجاد وحدت بین شیعه و سنی. با توجه به مطالبی که در این مقاله بیان شد، به این نتیجه می‌رسیم که انجمن تبلیغات اسلامی مقدمه خوبی برای شروع فعالیت های امام خمینی و شکل گیری نهضت انقلاب اسلامی بوده است و عامه مردم با شنیدن نام انجمن تبلیغات اسلامی، به نوعی علاقه و رغبت زیادی به همکاری با امام خمینی و نهضت ایشان نشان می‌دادند.

منابع و مآخذ

جعفریان، رسول، جریان ها و سازمان های مذهبی/سیاسی ایران ۲۰ تا ۵۷، چاپ پنجم، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳ش.

حسینیان، روح الله، بیست سال تکاپوی اسلام شیعی در ایران، چاپ اول، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۱ش.

رهنما، علی، چهره نگاری سیاسی، تهران، انتشارات حسینیه ارشاد، ۱۳۸۵ش.

سلطانی، محمدعلی، جغرافیای تاریخی و تاریخ مفصل کرمانشاهان، جلد اول، چاپ سوم، تهران، انتشارات موسسه

فرهنگی نشر سها، ۱۳۸۱ش.

شهیدی، سید جعفر، جنایات تاریخ، چاپ اول، تهران، انتشارات حافظ، ۱۳۲۷ش.

شریعتی، محمد تقی، سقراط خراسان، تهران، انتشارات تبیان، ۱۳۸۹ ش.

غلامی، فتاح، کانون های فرهنگی مبارزه با بهائیت، روزنامه جام جم، بیست و یکم آبان ماه، ۱۳۹۳، شماره

۴۱۱۸.

کوهستانی نژاد، مسعود، چالش مذهب و مدرنیسم در ایران نیمه اول قرن بیستم، ج ۱، تهران، نشر نی ۱۳۸۵ ش.

مظفری، آیت، جریان شناسی سیاسی ایران معاصر، چاپ سوم، قم، انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۸۷ ش.

منصوری، پروین، تاریخ شفاهی کانون نشر حقایق اسلامی مشهد، چاپ اول، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب

اسلامی، ۱۳۸۴ ش.

مروتی، محمدامین، نظری به آراء حشمت السلطان، تهران، انتشارات ریبدان، ۱۳۹۲ ش.